

Democratic Citizenship Education**

Thirapat Serirangsan*

Abstract

Political education is the part of human's learning process that seeks to enable searches for intellectual uniqueness, cultural and historical knowledge and political ideology. It also involves the processes of giving information and of developing skills necessary for responding to problems that arise in real life situations and which occur daily. This is to engender wisdom, efficiency and responsibility vis-a-vis the political system.

Political education has three components. First is general knowledge, namely, basic information that constitutes the necessary condition for understanding the various dimensions of politics. Second is skills, namely the ability to assemble the information for deep analysis and evaluation of the decision-making process. Third is attitude in the holistic and deep analysis of political information before believing and using in one's own decision-making.

Political education thus has to be consonant with life in society. Educational institutions need to be microcosms of society and be models of goodness in life. They should offer learners experiences appropriate to their levels of maturity and age groups. They should have a democratic atmosphere, so that learners come to know the basic nature of society, able to learn new things and to aim to engender a better society. The institutions should thus encourage cooperation between the educators and the learners and between the learners themselves, so as to move toward the aim of democracy, which is peaceful coexistence.

Keywords: political education, citizenship, democracy

*Professor of, School of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University, Chaengwattana Rd., Bangpood, Pakkret, Nonthaburi 11120 Thailand. Email: tserirangsan@yahoo.com

**Received December 31, 2017; Accepted January 29, 2018

วารสารสังคมศาสตร์

ปีที่ 48 ฉบับที่ 2 (2561):....

<http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2>

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การศึกษาทางการเมืองเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย**

ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์*

บทคัดย่อ

การศึกษาทางการเมืองเป็นกระบวนการการเรียนรู้ของมนุษย์ที่จะส่งเสริมให้สามารถแสวงหาเอกลักษณ์ทางปัญญา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ คุณธรรมทางการเมืองรวมทั้งยังเป็นกระบวนการของการให้ข้อมูลข่าวสาร การสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการได้ตอบหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ในชีวิตจริงของแต่ละวัน เพื่อช่วยทำให้เกิดสติปัญญา มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบในระบบการเมือง

องค์ประกอบของการศึกษาทางการเมืองแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ ประการแรกความรู้ทั่วไป ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารพื้นฐานที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการทำความเข้าใจในมิติต่างๆทางการเมืองประการที่สอง ทักษะ ได้แก่ ความสามารถในการประมวลข้อมูลข่าวสารเพื่อทำการวิเคราะห์และประเมินแนวทางในการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างลึกซึ้ง และ ประการที่สาม ทักษะคติ ในการวิเคราะห์ข่าวสารข้อมูลทางการเมืองอย่างรอบด้านและพิจารณาให้ทั่วถ้วนลึกซึ้งก่อนที่จะเชื่อตาม หรือนำมาประกอบการตัดสินใจ

การศึกษาทางการเมืองจึงต้องสอดคล้องกับชีวิตในสังคม สถานศึกษาจำลองหรือย่อส่วนสังคมมาไว้ในสถานศึกษา โดยจำลองแบบอย่างที่ดีงามของชีวิต โดยจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนแต่ละกลุ่มอายุ ต้องมีการสร้างบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยในสถานศึกษา ให้เด็กรู้จักลักษณะพื้นฐานทั่วไปของสังคม สร้างบรรยากาศให้เด็กได้มีการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่และมุ่งให้สังคมดีขึ้น สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน เน้นเป้าหมายของประชาธิปไตยคือการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

คำสำคัญ : การศึกษาทางการเมือง ความเป็นพลเมือง ระบบประชาธิปไตย

*ศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด นนทบุรี 11120 อีเมล: tserirangsan@yahoo.com

**ได้รับบทความ 31 ธันวาคม 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 29 มกราคม 2561

บทนำ

“คน” กับ “ระบบ” เป็นสิ่งที่ผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในทุกๆ ด้าน และเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนกลไกของระบบสังคมการเมือง ดังนั้นสังคมทั่วโลกจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนหรือมนุษย์ให้เป็นพลเมือง (citizen) ที่มีคุณภาพ หรือมีความรู้ความสามารถที่จะช่วยสร้างระบบสังคมการเมืองให้มีเสถียรภาพ มีความสงบสุขคนจึงเป็นผู้สร้างระบบของสังคม ขณะเดียวกันคนก็เป็นผู้รักษาระบบของสังคมนั้น ๆ ด้วย

บทความวิชาการในเรื่องดังกล่าวนี้จึงเป็นการศึกษาในเชิงแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาทางการเมืองเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยการศึกษาตัวอย่างจากบางประเทศ อาทิ สหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และญี่ปุ่น เป็นต้นเพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยต่อไป

แนวคิดของการศึกษาทางการเมือง

การศึกษาทางการเมืองเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย มาจากคำภาษาอังกฤษ โดยอาจใช้ได้ทั้งคำว่า Political Education หรือคำว่า Civic Education มีความหมายค่อนข้างกว้างกว่าการอัดฉีดเพื่อป้อนอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่มันหมายถึง กระบวนการการเรียนรู้ของมนุษย์ที่จะส่งเสริมให้สามารถแสวงหาเอกลักษณ์ทางปัญญา ทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองได้อย่างเต็มเปี่ยม โดยมีความแตกต่างจากการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งเป็นสูตรสำเร็จและเป็น “สัจธรรม” ที่อยู่เหนือการทำทนาย การตั้งคำถาม ความสงสัย การถกเถียง-วิพากษ์วิจารณ์ เพื่อแสวงหา “ความจริงชั่วคราว” ซึ่งสามารถถูกลบล้างได้ทุกขณะ ด้วยเหตุผลและประสบการณ์ที่ปฏิเสธ “ความจริงชั่วคราว” นั้น (Chai-anan Samudavanija and Frohlich 1990, 1)

แม้ว่าการเมืองจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอำนาจรัฐก็ตาม แต่เงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่ของอำนาจรัฐนั้น ก็คือ การรับใช้ปัจเจกบุคคลและรับใช้คนส่วนมากในสังคม โดยไม่บั่นทอนหรือทำลายสิทธิเสรีภาพของคนส่วนน้อย ดังนั้นการเมืองจึงมีศูนย์กลางอยู่ที่ตัวมนุษย์ซึ่งสัมพันธ์กับพลังภายนอกตัวเขาในสองด้านด้วยกัน ด้านหนึ่ง ได้แก่พลังอันหลากหลายในสังคม และอีกด้านหนึ่ง ได้แก่ พลังรวมศูนย์ของอำนาจรัฐ

หากมนุษย์จะอยู่รอดปลอดภัยหรืออยู่เย็นเป็นสุข เป็นไทและได้รับความเป็นธรรมได้ ในความสัมพันธ์ที่เขามีต่อพลังอำนาจทางสังคมและต่ออำนาจรัฐนั้น จะต้องเป็นหลักประกันพอว่า “ตัวตน” ของเขาจะไม่สลาย

หรือมลายูไปกับกระแสอำนาจที่เขี้ยวกรากของพลังทั้งสองด้านนั้น แต่"ตัวตน" นี้ย่อมมิใช่ตัวตนที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวที่มุ่งแสวงหาประโยชน์เฉพาะด้านที่คับแคบ หากเป็น"ตัวตนที่ตื่นตัวและรับรู้" ถึงสมดุลอันมีพลวัตของอิสระเสรีของปัจเจกชนด้านหนึ่งกับความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมอีกด้านหนึ่ง(Chai-anan Samudavanija and Frohlich 1990, 1)

เป้าหมายหลักของการให้การศึกษาทางการเมือง "แบบเปิด" จึงได้แก่ การเอื้ออำนวยให้มนุษย์แต่ละคนสามารถรู้จักตัวเขาเอง รู้จักและเข้าใจโลก เพื่อกำหนดและปรับเปลี่ยนชีวิตของเขาด้วยตนเอง โดยมีการตัดสินใจเลือกหนทางในการเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างมีข้อจำกัดน้อยที่สุด ในขณะเดียวกัน มนุษย์แต่ละคนก็ควรเต็มใจที่จะกระทำการบางอย่างเพื่อสังคมตามหลักจริยธรรมที่คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันด้วย

จากหลักการตามเป้าหมายดังกล่าว การศึกษาทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการที่มุ่งส่งเสริมให้มนุษย์สามารถเข้าใจและตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกสมัยใหม่อันเป็นศตวรรษแห่งข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร สื่อมวลชนในยุคนี้ไม่ว่าจะเป็นวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมทั้งสื่อออนไลน์ทั้งหลายล้วนแล้วแต่ป้อนทางเลือกให้เราอย่างมากมายหลากหลายจนท่วมล้นความสามารถของเราที่จะแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็น ดังนั้น ถ้าเราไม่ปรับปรุงตัวเองให้ก้าวไปทันกับการเปลี่ยนแปลงตลอดทั้งความเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วของโลกแล้ว เราก็จะ "ตกกระสอ" ไม่สามารถตัดสินใจหรือกำหนดอะไรได้ เพราะเราจะถูกสื่อเหล่านั้นปั่นหัวให้คล้อยตามจนอาจตกเป็นเหยื่อหรือกลายเป็นเครื่องมือของผลประโยชน์ที่คับแคบของคนบางกลุ่มก็เป็นได้ พิจารณาในแง่นี้การศึกษาทางการเมืองจึงช่วยเสริมทักษะในด้านการสื่อสาร และทำให้เราคิดอย่างเป็นระบบ สามารถวิพากษ์วิจารณ์ ถกเถียงและแลกเปลี่ยนความเห็นกับผู้อื่น ในประเด็นปัญหาและหนทางในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น กระบวนการนี้จึงจะช่วยให้เราสามารถเข้าใจได้ว่าอะไรที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะด้านที่คับแคบหรืออะไรที่เป็นประโยชน์สุขของส่วนรวม

ประเด็นที่ควรพิจารณาต่อไปก็คือ ความหมายของการเมือง ซึ่งในที่นี้เราจะมองการเมืองในมิติที่สัมพันธ์กับมนุษย์โดยตรง การเมืองคือความเป็นไปได้ที่จะปรับเปลี่ยนทิศทางของประวัติศาสตร์ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ดังนั้น เราจะเข้าใจการเมืองจนดำเนินการเปลี่ยนแปลงได้ เราจะต้องเข้าใจประวัติศาสตร์หรือเรื่องราวในอดีตพอสมควร เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำความเข้าใจกับสภาพการณ์ปัจจุบันด้วย ความเข้าใจนี้เป็นเงื่อนไขหลักที่จะเตรียมรับกับอนาคต นอกจากนั้นเราจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องเรียนรู้

ปรัชญาการเมืองเพราะจะได้มีความสามารถในการใช้ความรู้ด้านปรัชญามาผนวกกับการวิเคราะห์การเมืองปัจจุบันในการจัดการกับการท้าทายทางการเมือง ด้วยเหตุนี้ เราจึงต้องให้ความรู้แก่ปัจเจกชนถึงความท้าทายของอนาคตและความเกี่ยวพันยึดโยงระหว่างประเด็นปัญหาทั้งหลาย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาทางการเมืองจะช่วยให้คนเราแต่ละคนสามารถเคลื่อนไหวไปในโลกที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทุกวัน มีความเข้าใจในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปและก่อให้เกิดความแปลกใหม่หลาย ๆ ด้านอย่างไม่สิ้นสุด เมื่อเป็นเช่นนี้ การให้การศึกษาทางการเมืองจึงจำเป็นต้องอยู่เหนือแนวทางหรือนโยบายของพรรคการเมือง และอยู่เหนือความขัดแย้ง การทะเลาะเบาะแว้งกันในด้านอุดมการณ์ การศึกษาทางการเมืองจะต้องแสดงถึงด้านที่สนับสนุนและด้านที่คัดค้านควบคู่กันไปเสมอ

การศึกษาทางการเมืองจึงเป็นกระบวนการที่รวมถึงการให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น การสร้างทักษะที่จำเป็นต่อการโต้ตอบหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์แต่ละวันในชีวิตจริง โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ และบ่มเพาะความสนใจ ทักษะคิด และคุณค่าที่พลเมืองทั้งมวลควรมีอยู่เพื่อช่วยให้พวกเขาเกิดสติปัญญา มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบในระบบการเมือง (Chai-anan Samudavanija and Frohlich 1990, 2)

นอกจากแนวคิดว่าการศึกษามองการเมืองของชยอนันต์และโฟลลิคแล้ว ยังมีแนวคิดที่ใกล้เคียงกันได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วย “ปรัชญาการศึกษาแนวก้าวหน้านิยม” หรือ “Progressive Education” ของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาการศึกษาชาวอเมริกัน เป็นแนวคิดของการศึกษาเพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย จากผลงานในหนังสือที่มีชื่อว่า “ประชาธิปไตยกับการศึกษา” (Democracy and Education) เมื่อปี ค.ศ.1916 โดยการนำเอาอภิปรัชญา ญาณวิทยา และคุณวิทยามาใช้เป็นแนวทางในการให้การศึกษาโดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การให้การศึกษาทางการเมือง (Matto, McCartney, Bennion and Simpson 2017)

ดิวอี้มีความเชื่อว่ามนุษย์โดยธรรมชาติมีความอยากรู้อยากเห็น ธรรมชาติของเด็กที่มีความสนใจอยู่ 4 ประการ ได้แก่ สนใจที่จะสื่อสาร สนใจที่จะค้นพบว่าอะไรเป็นอะไร สนใจที่จะสร้างสรรค์ และสนใจที่จะแสดงออกทางศิลปะ ดิวอี้จึงให้ความสำคัญต่อหลักของการเรียนรู้จากการกระทำหรือที่เรียกว่าประสบการณ์ การศึกษาตามแนวคิดนี้จึงต้องเน้นการจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติในสถานศึกษามากยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะเป็นโครงการทดลองหรือโครงการศึกษาภูมิศาสตร์สิ่งแวดล้อม จากสภาพแวดล้อมของตัวนักเรียน โดยต้องเน้นให้นักเรียนได้

ใช้ความรู้ความสามารถ 4 ประการ ได้แก่ การสื่อสาร การลงมือทำ การค้นพบสิ่งใหม่ และการแสดงความสามารถทางศิลปะ ซึ่งจอห์น ดิวอี้ เรียกแนวทางการศึกษาใหม่นี้ว่า “การศึกษาแนวก้าวหน้านิยม”

ส่วนนักการศึกษาอีกท่านหนึ่ง คือ เปาโล แฟร์ (Paulo Freire) ชาวบราซิล ซึ่งมีความเชื่อว่าการศึกษาคือช่วยให้คนสามารถคิดและตัดสินใจได้เอง จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้ด้วยตัวของเขาเอง ไม่ใช่การสอนที่ยัดเยียดความรู้จากตำรา หรือการบังคับให้ผู้เรียน ๆ โดยการฟังและเงียบเพียงอย่างเดียว ซึ่งแฟร์ ถือว่าเป็น “การกตัญญู” โดยหลักการ แฟร์ต้องการให้การศึกษานำไปสู่การปลดปล่อยชีวิตของคนจากความยากจน ปลดปล่อยผู้ใช้แรงงานจากการกตัญญู เอารัดเอาเปรียบและการครอบงำจากชนชั้นปกครอง ให้ผู้เสียเปรียบเหล่านี้เข้าใจสภาพตามความเป็นจริงเพื่อที่จะสามารถจะควบคุมอนาคตของตนเอง ตลอดจนมีความสำนึกของการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังเพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิธีการดังกล่าว นอกจากจะทำให้บุคคลได้เรียนรู้วิธีการพูด การอ่าน และการเขียนหนังสือแล้ว ยังช่วยให้บุคคลได้เข้าใจปัญหาของตน เห็นความสามารถของตน มองเห็นความเป็นไปได้ในการร่วมกันแก้ไขอุปสรรคซึ่งจะนำไปสู่การกระทำร่วมกัน ในการแก้ไขปัญหาและการเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมที่ตนอยู่ให้ดีขึ้น (Manat Suwan, Kangsadal Kanokhong and Surasing Saengsod 2016, 16)

องค์ประกอบของการศึกษาทางการเมือง

จากแนวคิดของนักปรัชญาทางการศึกษาและทางด้านรัฐศาสตร์ที่ยกมาข้างต้นนี้ เราสามารถพิจารณาองค์ประกอบของการศึกษาทางการเมืองที่สำคัญ ทั้งนี้โดย ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ จอร์ค โฟร์ลิค (Chai-anan Samudavanija and Frohlich 1990, 3) ได้แบ่งองค์ประกอบของการศึกษาทางการเมืองออกเป็น 3 ประการ คือ ประการแรกความรู้ทั่วไป ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารพื้นฐานที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นต่อการทำความเข้าใจในมิติต่าง ๆ ทางการเมืองในบริบทหนึ่ง ๆ ซึ่งรวมถึงความรู้ว่าข้อมูล-ข่าวสารอะไรที่ขาดไปและจะหามาได้อย่างไร ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองที่สำคัญ ๆ ความรู้ว่าจะสร้างกรอบการวิเคราะห์ในการตัดสินใจประเด็นปัญหาทางการเมืองอย่างไร

ประการที่สองทักษะ ได้แก่ ความสามารถในการประมวลข้อมูลข่าวสารเพื่อทำการวิเคราะห์และประเมินแนวทางในการตัดสินใจทางการเมืองได้อย่างลึกซึ้ง มีความสามารถในการทำความเข้าใจอุดมการณ์ทางการเมืองที่อยู่เบื้องหลังข้อโต้แย้งหรือการถกเถียงทางการเมือง มีความสามารถในการดำเนินงานทาง

การเมืองซึ่งจัดเป็นทักษะขั้นสูงกว่าทักษะในการวิเคราะห์หรือประเมินหรือการถกเถียงโต้แย้ง ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม ตลอดจนทั้งความสามารถที่จะเข้ามีส่วนร่วม และเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ทางการเมือง

ประการที่สาม ทศนคติ ผู้ที่ได้รับการศึกษาทางการเมืองย่อมเป็นผู้ที่มีทศนคติในการวิเคราะห์ข่าวสารข้อมูลทางการเมืองอย่างรอบด้านและพินิจพิจารณาให้ทั่วถ้วนลึกซึ้งก่อนที่จะเชื่อตาม หรือนำมาประกอบการตัดสินใจ อาทิ ในการใช้สิทธิทางการเมือง หรือการเคลื่อนไหว ปฏิบัติการทางการเมือง อาทิ ในการชุมนุมทางการเมืองหรือการเดินขบวนประท้วง เป็นต้น (Chai-anan Samudavanija and Frohlich 1990, 3)

ส่วนจอห์น ดิวอี้ มองว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาตามแนวคิดแบบก้าวหน้านิยม ได้แก่ การศึกษาต้องยืดหยุ่นไม่ตายตัว เพราะโลกเปลี่ยนแปลงและมีวิวัฒนาการอยู่ตลอดเวลา สิ่งที่ดีมีคุณค่าสำหรับคนคนหนึ่งในขณะหนึ่งอาจไม่ดีและไม่มีคุณค่าสำหรับอีกคนหนึ่งในขณะนั้นก็ได้ ปรัชญาการศึกษาแนวก้าวหน้านิยมเชื่อว่าจุดมุ่งหมายของการศึกษาไม่เป็นนิรันดร์หรือไม่คงอยู่ตลอดไป ดังนั้น วัตถุประสงค์ทั่วไปของการศึกษา คือ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นและให้ความรู้ใหม่ ๆ ต่อไปอีก การศึกษาต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักคิดและรู้จักแก้ไขปัญหา ความรู้ที่แท้จริงก็คือความสามารถในการแก้ไขปัญหาและการตัดสินใจอย่างถูกต้องในสถานการณ์ต่าง ๆ

ส่วนจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น แนวคิดการศึกษาแบบก้าวหน้านิยม เชื่อว่า การศึกษาคือชีวิตในสังคม สถานศึกษาจำลองสังคมหรือย่อส่วนของสังคมมาไว้ในสถานศึกษา ฯ ควรจำลองเฉพาะแบบอย่างที่ดีงามของชีวิต โดยจัดประสบการณ์ให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียนแต่ละกลุ่มอายุ โดยเฉพาะต้องมีการสร้างบรรยากาศความเป็นประชาธิปไตยในสถานศึกษา ต้องให้เด็กรู้จักลักษณะพื้นฐานทั่วไปของสังคม สร้างบรรยากาศให้เด็กได้มีเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่และมุ่งให้สังคมดีขึ้น ต้องสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกัน หากเป็นการแข่งขันต้องเป็นการแข่งขันเพื่อสร้างคุณค่าที่ดีงาม ประชาธิปไตยคือการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สำหรับ เปาโล แฟร์ รูปแบบการให้ความรู้โดยใช้กระบวนการสร้างจิตสำนึกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมือง มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่หนึ่ง เรียกว่า codification เป็นการเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงที่ได้มาจากท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตัวอย่างของสภาพการณ์และความสัมพันธ์ดังกล่าวคือ การทำงานในไร่นา หรือความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและมารดากับบุตร โดยสถานการณ์ที่เลือกมาเสนอแก่ผู้เรียนนั้นต้องเป็นสถานการณ์ที่มีลักษณะขัดแย้ง ซึ่งวิธีเสนอสถานการณ์อาจทำได้ด้วยวาจา รูปภาพ เทปอัดเสียง ภาพฉาย หรือวัสดุสำหรับอ่าน

ขั้นตอนที่สอง เรียกว่า decoding เป็นการถอดความหมายจากสถานการณ์ออกมา โดยวิธีการสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน เพื่อให้เห็นความหมายในแง่มุมต่างๆ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

ขั้นตอนที่สาม การสอนให้รู้หนังสือเป็นการสอนอ่านคำต่าง ๆ โดยแสดงภาพและคำอ่าน(คำหลัก) หลังจากนั้นจะแยกคำหลักออกเป็นพยางค์ แยกสระและพยัญชนะ แล้วผสมกันเป็นคำอื่น ๆ โดยการสอนคำหลักตามแนวของเปาโล แฟร์ นี้ จะต้องเป็นการสอนที่ขยายความจากความหมายของคำหลักไปสู่เรื่อง เศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียนด้วย

กล่าวโดยสรุป หัวใจสำคัญของการสร้างจิตสำนึกของเปาโล แฟร์ คือการให้ผู้เรียนมีโอกาสคิดด้วยตนเอง มีการนำปัญหาสังคมมาขบคิด แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ สนทนากันในประเด็นปัญหาจนเกิดความตระหนักและเข้าใจปัญหาในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ อันเป็นการปลดปล่อยให้มนุษย์มีเสรีภาพอย่างแท้จริง การกระทำดังกล่าวจะทำให้บุคคลที่เคยเจียบขี้มีมีความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมมากขึ้น (Manat Suwan, Kangsadal Kanokhong and Surasing Saengsod 2016, 16-18)

การศึกษาทางการเมืองเปรียบเทียบ

การศึกษาทางการเมืองในประเทศที่มีระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยให้ความสำคัญกับอะไร และอย่างไรเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเปรียบเทียบประเทศต่าง ๆ รวม 3 ประเทศในแต่ละทวีป ได้แก่ การศึกษาทางการเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน และญี่ปุ่น ทั้งนี้เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาทางการเมืองในประเทศไทยต่อไป

ประเทศสหรัฐอเมริกา

กรณีของสหรัฐอเมริกา ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาส่วนใหญ่จะทำการสอนให้เยาวชนได้ตระหนักในความสำคัญของความเป็นชาติ ซึ่งมีองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ **เสรีภาพ (liberty) ความยุติธรรม (justice) และความเสมอภาค (equality)** เหตุผลความจำเป็นที่ต้องมีการเรียนการสอนในประเด็นต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นเพราะสหรัฐอเมริกาคือประเทศที่มีภูมิหลังประกอบไปด้วยประชาชนหลากหลายชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ความเป็นเอกภาพหรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องอาศัยหลักการสำคัญของประชาธิปไตย

การเรียนการสอนประชาธิปไตยให้แก่เยาวชนในระบบโรงเรียนของสหรัฐอเมริกามุ่งเน้นสาระสำคัญ 4 กลุ่ม ได้แก่ (1) ประชาธิปไตย โดยการศึกษาสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ตลอดจนสิทธิเสรีภาพและความรับผิดชอบของพลเมือง (2) อัตลักษณ์ของชาติ (national identity) (3) ความหลากหลายทางสังคมและการอยู่ร่วมกัน และ (4) ความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองและระบบเศรษฐกิจ โรงเรียนส่วนใหญ่ได้รับฉันทามติให้รับผิดชอบการถ่ายทอดความรู้เรื่องประชาธิปไตยและการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองที่ดีในระบบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามเนื้อหาสาระที่สอน วิธีการสอนและกิจกรรมประกอบการเรียนการสอนอาจมีความแตกต่างกันไปในแต่ละโรงเรียน แต่ละเคาน์ตี (county) และแต่ละมลรัฐ ในระดับประถมศึกษา อย่างน้อยจะมีการสอนเนื้อหาเกี่ยวกับประธานาธิบดีที่มีชื่อเสียงของประเทศ และบทบาทหน้าที่ของรัฐบาลท้องถิ่น (local government) ในระดับมัธยมศึกษากำหนดให้มีการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อเมริกัน สถาบันการเมืองของสหรัฐอเมริกา และการเมืองการปกครอง (Hahn 1999)

ในด้านกระบวนการเรียนการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนของสหรัฐอเมริกามีทั้งรูปแบบในระบบการศึกษาคือการเรียนการสอนในชั้นเรียน และนอกระบบการศึกษาคือการเรียนการสอนที่กระทำนอกชั้นเรียน ครูหรืออาจารย์ผู้ทำหน้าที่สอนจะไม่ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นหลักการหรือทฤษฎีในชั้นเรียนเท่านั้น แต่จะสนับสนุนการนำเอาปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ในมลรัฐหรือในประเทศของตนเองมาวิเคราะห์อภิปราย ได้วาที หรือการแสดงบทบาทสมมติ (role playing) ในชั้นเรียนด้วย

นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้ว การให้ความรู้ทางการเมืองแก่เยาวชนยังมีการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมประชาธิปไตยในโอกาสต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื่องในโอกาสวันสำคัญของมลรัฐและ

วันสำคัญของชาติที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะของการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนอเมริกัน คือ การมีหน่วยงานเฉพาะที่มีชื่อว่า “ศูนย์เพื่อการศึกษาทางการเมือง” (Center for Civic Education) ที่ทำหน้าที่สนับสนุนการจัดกิจกรรมทางการเมืองให้กับเยาวชน ในแต่ละปีจะมีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่ศูนย์จัดขึ้น ไม่น้อยกว่า 25 ล้านคน

ตัวอย่างของการให้การศึกษาทางการเมือง รวมทั้งการให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในการปฏิบัติจริงโดยผ่านกิจกรรม กระบวนการเรียนการสอน และวิถีชีวิตในสถาบันการศึกษาในโรงเรียนในสหรัฐอเมริกา โดยใช้กรณีศึกษาจากเด็กไทยที่ย้ายไปศึกษาในสหรัฐอเมริกาจากคำบอกเล่าของบิดาของนักเรียน (ไม่ประสงค์จะออกนาม) ที่ถ่ายทอดให้กับผู้เขียนเป็นการเฉพาะ ดังต่อไปนี้

“สืบเนื่องจากพี่ชายข้าพเจ้า (เด็กวัดคลองเตยนอก) หลังจากจบปริญญาตรีวิทยาศาสตร์ (ฟิสิกส์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ขณะนั้นมีอายุ 22 ปี (เกิดปี พ.ศ. 2500) หลวงพ่อก็ให้ไปเรียนต่อปริญญาโทพร้อมทั้งให้ไปช่วยร้านอาหารของญาติหลวงพ่อ เมื่อเรียนจบปริญญาโทแล้ว พี่ชายของข้าพเจ้าไม่ยอมกลับเมืองไทย และไปเรียนต่อจนจบประกาศนียบัตรคอมพิวเตอร์โปรแกรม C++ (ซี พลัสพลัส) ซึ่งเป็นโปรแกรมเมอร์ที่เขียนคำสั่งเกี่ยวกับการจ่ายเงินเดือน การหักภาษี การหักเงินประกันสังคม โดยต่อมาได้รับกรีนการ์ดและได้เป็นพลเมืองอเมริกัน พี่ชายของข้าพเจ้าจึงใช้สิทธิในความเป็นพลเมืองอเมริกันตั้งทนายเพื่อทำเรื่องร้องขอให้ แม่ น้องและหลานๆ ทั้งหมดไปอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ณ เมืองเกลนเดล (City of Glendale) นครลอสแอนเจลิส (Los Angeles County) มลรัฐแคลิฟอร์เนีย (State of California)

ปลายปี 2546 ครอบครัวของข้าพเจ้า 4 คน คือ ข้าพเจ้า ภรรยา และบุตรสาวอีก 2 คน รวม 4 คน ได้รับวีซ่าถาวรให้เดินทางไปสหรัฐอเมริกา และในต้นปี 2547 จึงเดินทางไปสหรัฐอเมริกา ขณะนั้นบุตรสาวคนโต อายุ 14 ปี กำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ม. 2) และบุตรสาวคนเล็ก อายุ 7 ปี กำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (ป. 2) เมื่อไปถึงสหรัฐอเมริกา สิ่งที่ข้าพเจ้าได้พบเห็นและรับรู้หลายด้าน เช่น ด้านการศึกษา มีดังนี้

เมื่อไปถึงวันอาทิตย์บ่าย และในเช้าวันจันทร์ พี่ชายพาครอบครัวข้าพเจ้าและครอบครัวของน้องชายข้าพเจ้า ไปที่เขตพื้นที่การศึกษาที่ควบคุมและมีหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่ที่พี่ชายข้าพเจ้าอาศัยอยู่ พร้อมทั้งสอบถามพี่ชายของข้าพเจ้าถึงระดับการศึกษาเดิมของบุตรของข้าพเจ้าและน้องชาย ซึ่งมี 4 คน และได้ส่งแบบทดสอบวัดระดับความรู้ให้เด็กทั้ง 4 คน ไปนั่งทำในห้องของเจ้าหน้าที่ โดยไม่มีการควบคุม เมื่อทำแบบทดสอบเสร็จ ซึ่งเด็กทั้ง 4 คน ทำไม่ได้ เนื่องจากแบบทดสอบเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด จากนั้นเจ้าหน้าที่เขตจะจัดทำเอกสารใส่ซองส่งให้ พร้อมทั้งระบุชื่อโรงเรียนที่เด็กจะต้องไปเรียน และให้นำไปโรงเรียนตามที่

แจ้งไว้ เมื่อไปถึงแล้วเจ้าหน้าที่จะพาผู้ปกครองให้ไปดูห้องเรียนต่าง ๆ ทั้งหมดพร้อมอธิบายการเรียนการสอนของแต่ละห้อง เมื่อไปถึงห้องที่บุตรสาวของข้าพเจ้าจะต้องมาเรียนแล้ว คุณครูประจำห้องได้ออกมาต้อนรับและให้เพื่อนนักเรียนในชั้นเรียนทักทายกันและบุตรสาวของข้าพเจ้าก็เข้าไปเรียนร่วมชั้นในวันนั้นทันที จากนั้นผู้ปกครองก็กลับบ้านและนับจากวันนั้นเป็นต้นมา ผู้ปกครองจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในห้องเรียนอีกเลย ทำได้แค่มารับที่หน้าโรงเรียนตามเวลาที่กำหนดไว้เท่านั้น ก่อนเวลา หลังเวลาที่โรงเรียนกำหนดแล้ว โรงเรียนจะไม่รับผิดชอบหากเกิดเหตุการณ์ใด ๆ ขึ้นมา ผู้รับผิดชอบ คือ ผู้ปกครองเท่านั้น ส่วนเรื่องเรียนการสอนของโรงเรียนที่บุตรสาวของข้าพเจ้าได้รับมานั้น ข้าพเจ้าจะบอกเล่าให้ทราบตามที่ได้รับการบอกเล่าจากบุตรสาวข้าพเจ้า ดังนี้

บุตรสาวคนโตทางเขตพื้นที่การศึกษาให้ไปเรียนต่อเกรด 7 (ปลายเทอม) ที่ Glendale Middle School โดยไม่ต้องรอปเปิดเทอม จึงเป็นการเรียนข้ามชั้นไปก่อน

บุตรสาวคนเล็กเช่นกัน เขตพื้นที่การศึกษาให้ไปเรียนต่อเกรด 2 (ประถม 2) ที่ Glen Oak Elementary School ซึ่งเป็นการเรียนข้ามชั้นเช่นกัน

สิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นและจากการบอกเล่าถึงการเรียนการสอนของบุตรสาวทั้ง 2 คนแล้วนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าประเทศไทย บางกรณีน่าที่จะมีการนำมาใช้เป็นแบบอย่างกับการศึกษาของระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในอันที่จะมีการปลูกฝังค่านิยมและสร้างวัฒนธรรมให้เป็น **พลเมืองที่ดีในการรู้จักการรักษาสิทธิของตนเอง และการเคารพสิทธิของผู้อื่น** การยอมรับในสิทธิและหน้าที่ของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนปกติและคนพิการ การให้ความช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ในสังคมของตนเอง ซึ่งทำให้สังคมอเมริกันมีความเข้มแข็งและเป็นแบบอย่างในหลายๆด้าน ซึ่งอาจส่งผลในทางที่ดีต่อการเมืองการปกครองของไทยต่อไปในภายหน้า โดยขอเสนอกรณีของบุตรสาวคนเล็ก ดังนี้

1. **การเรียนการสอนหนังสือ** เนื่องจากบุตรสาวคนเล็กของข้าพเจ้าขณะอยู่ในประเทศไทยยังไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 เรื่องภาษาอังกฤษจึงไม่สามารถอ่าน เขียน ฟัง พูดได้ เรียกว่าเรียนไปแบบไม่สามารถสื่อสารกับคุณครูและเพื่อนๆ ในห้องเรียนได้แต่อย่างใด

แต่การเรียนการสอนที่นั่น **คุณครูจะเอาใจใส่กับเด็กนักเรียนอย่างมาก** คุณครูคนไหนที่ว่างจากการสอน จะต้องมาสังเกตนักเรียนคนไหนมีปัญหาด้านภาษาอังกฤษ บุตรสาวคนเล็กของข้าพเจ้ามีปัญหาภาษาอังกฤษอย่างมาก คุณครูก็จะเข้ามาและนำไปสอนตัวต่อตัว โดยให้บุตรสาวของข้าพเจ้าอ่านจากริมฝีปาก

คุณครู ต่อจากนั้นไม่นาน บุตรสาวของข้าพเจ้าก็สามารถพูดคุยหยอกล้อกับคุณครูและเพื่อน ๆ ในห้องเรียนได้อย่างรวดเร็ว

2. การสอนให้เด็กนักเรียนทุกคนรู้จักรักษาสีทิมของตัวเอง บุตรสาวของข้าพเจ้าเล่าให้ฟังว่า ช่วงพักเที่ยง เด็กนักเรียนทุกคนจะต้องมาเข้าแถวเพื่อรอรับอาหาร นม และน้ำดื่ม วันหนึ่งมีการแข่งคิวกันขึ้น เด็กนักเรียนก็จะช่วยกันต่อว่าและไปบอกคุณครูที่ทำหน้าที่ดูแล โดยไม่เกรงกลัวหรือเกรงใจกันแต่อย่างใด ซึ่งคุณครูก็จะเรียกเด็กนักเรียนที่แข่งคิวมาอบรมต่อหน้าเด็กนักเรียนที่เข้าแถว ให้รู้จักการเคารพสิทธิของคนที่เขาแถวรออยู่ก่อน ซึ่งการทำเช่นนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างให้เด็กมีวินัยได้เข้าถึงสิทธิของตนเองที่จะต้องรักษาและเป็นการป้องกันมิให้เป็นแบบอย่างที่ไม่ดีต่อไปในภายหน้า

3. การสอนให้เด็กนักเรียนรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม โดยให้เด็กนักเรียนมีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม บุตรสาวของข้าพเจ้าเล่าให้ฟังว่า เด็กนักเรียนทุกคนจะต้องมีหน้าที่ในการให้บริการเด็กนักเรียนด้วยกันภายในโรงเรียน เช่น ให้มีหน้าที่ (เวร) ในการจ่ายอาหาร นมและน้ำดื่ม เด็กนักเรียนคนหนึ่ง ทำหน้าที่ควบคุมแถว เพื่อมิให้เบียดเสียดหรือมีการแย่งกัน และจะมีการเตือนไม่ให้เด็กนักเรียนเดินล้ำเข้าไปหลังเส้นที่ขีดไว้ เด็กนักเรียนคนที่สอง จะทำหน้าที่จ่ายอาหาร นมและน้ำดื่ม เด็กนักเรียนคนที่สาม จะคอยตรวจดูว่าเด็กนักเรียนแต่ละคนได้รับอาหาร นมและน้ำดื่มครบถ้วนหรือไม่และ เด็กนักเรียนคนสุดท้ายจะคอยดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการรับประทานและการนำภาชนะมาเก็บไว้ ณ ที่ล้าง เมื่อทำหน้าที่ในวันนั้นเสร็จแล้ว กลุ่มคุณครูก็จะประเมินความเรียบร้อยของกลุ่มนักเรียนที่ทำหน้าที่ ถ้าหากเรียบร้อยดีก็จะให้รางวัลด้วย ลูกกิ้นใหญ่ คนละ 1 ชิ้น

4. การสอนให้เด็กนักเรียนรู้จักเสียสละเวลาส่วนตัว บุตรสาวเล่าให้ฟังว่า ในชั้นเรียนจะเรียนรวมกันระหว่างเด็กปกติและเด็กไม่ปกติ (เด็กพิการทางสมอง) คุณครูในชั้นเรียนจะถามว่ามีใครจะอาสาดูแลเด็กนักเรียนที่ไม่ปกติในระหว่างเรียน (เด็กพิการทางสมองอาการจะมีน้ำลายไหลยืดออกมาตลอดเวลา) ซึ่งบุตรสาวของข้าพเจ้า รับอาสาที่จะดูแลเพื่อนนักเรียนที่พิการอยู่ 1 สัปดาห์ เมื่อกลับบ้านมาเล่าให้ฟังว่า เด็กนักเรียนที่ไม่ปกติ นั้น เป็นเด็กที่ดื้อมาก น้ำลายไหล ปวดท้องก็ถ่ายออกมา ต้องคอยดูแลไม่ห่างและไปบอกคุณครู ซึ่งคุณครูก็จะมาช่วยทำความสะอาดให้ บุตรสาวของข้าพเจ้าก็บอกว่าทนได้เพราะเป็นเพื่อนในชั้นเรียนเดียวกัน แต่มีสิ่งหนึ่งสิ่งที่น่าจะนำมาเป็นอย่างที่ดี คือ ทางโรงเรียนจะบันทึกประวัติการเสียสละของบุตรสาวไว้เกี่ยวกับการดูแลเด็กนักเรียนที่ไม่ปกติลงในทะเบียนประวัติการเรียนของบุตรสาว ซึ่งเมื่อบุตรสาวของข้าพเจ้าเข้าไปเรียนต่อระดับ Middle School (เกรด 7 – 8) ทางโรงเรียนที่รับเข้าไปจะเห็นประวัติการเสียสละของเธอ ซึ่งเป็นผลดีต่อการรับเข้าไปศึกษาต่อในโรงเรียนนั้น

5. **การสอนให้เด็กรู้จักประเทศของตนเอง** บุตรสาวเล่าให้ฟังว่า ในสนามกีฬาโรงเรียนจะมีแผนที่ประเทศและมลรัฐต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา โดยคุณครูจะให้เด็ก ๆ วิ่งเพื่อไปหาว่าแต่ละมลรัฐอยู่ที่ไหนในแผนที่ ซึ่งเด็กนักเรียนจะได้รู้จักทั้ง 50 มลรัฐของสหรัฐอเมริกา และทำให้เด็กนักเรียนได้วิ่งออกกำลังกายไปด้วย

6. **การสอนให้เด็กรักการอ่านหนังสือ** บุตรสาวเล่าให้ฟังว่า คุณครูจะมอบหมายให้เด็กนักเรียนแต่ละคนให้อ่านหนังสือ 2 เล่ม โดยต้องเป็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกาและหนังสือตามที่เด็กนักเรียนชอบอีกเล่มหนึ่ง แล้วให้เด็กนักเรียนออกไปหน้าห้องเพื่อเล่าเรื่องที่อ่านจากหนังสือให้คุณครูและเพื่อนๆ ในห้องฟัง ซึ่งอาจเป็นการตรวจสอบของคุณครูว่า เด็กอ่านหนังสือแล้วสรุปได้อย่างไร บุตรสาวข้าพเจ้า ก็ออกไปเล่าเรื่องที่อ่านให้คุณครูและเพื่อนในห้องฟัง โดยคุณครูก็จะอธิบายเสริมไปด้วย ซึ่งคุณครูก็พอใจที่บุตรสาวข้าพเจ้าอ่านและมาเล่าให้ฟัง **จึงได้ให้คุปองกิ้นพิชซ่าที่ร้านป๊อปอาย 1 ถาด** แบ่งได้ 4 ชิ้น เมื่อข้าพเจ้าเดินทางกลับสหรัฐอเมริกาเพื่อเยี่ยมครอบครัว บุตรสาวข้าพเจ้า บอกว่าวันนี้จะพาข้าพเจ้าไปรับประทานอาหารพิชซ่าที่ร้านป๊อปอาย ข้าพเจ้า ภรรยา บุตรสาวคนโต และบุตรสาวคนเล็ก ก็ไปที่ร้านป๊อปอายด้วยกัน บุตรสาวข้าพเจ้าก็ไปเข้าแถวรอโดยถือคุปองของร้านป๊อปอายไปด้วย เมื่อผู้จัดการร้านเดินมาเห็นคุปองในมือของบุตรสาวข้าพเจ้าแล้วถามว่า ได้คุปองมาจากไหน บุตรสาวข้าพเจ้าบอกว่า คุณครูที่โรงเรียนให้มาเพราะอ่านหนังสือ 2 เล่มและไปเล่าให้คุณครูและเพื่อน ๆ ในห้องฟัง คุณครูเลยให้คุปองมากินพิชซ่าที่ร้านป๊อปอาย ทุกคนที่อยู่ในแถวได้ยินที่บุตรสาวข้าพเจ้าพูดเช่นนั้นต่างก็ปรบมือให้ และให้เดินไปรับพิชซ่าได้โดยไม่ต้องต่อแถว ข้าพเจ้าได้เห็นเช่นนั้นรู้สึกดีใจอย่างมาก **เพราะหลังจากนั้นมาบุตรสาวข้าพเจ้ารักการอ่านหนังสือมากขึ้น** ซึ่งเวลานี้บุตรสาวข้าพเจ้าได้เรียนจบเกรด 12 (เทียบ ม.6) แล้ว

7. **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียน** กรณีที่นักเรียนลดลงไปเนื่องจากผู้ปกครองย้ายไปอยู่เมืองอื่น ซึ่งทำให้ครูต้องลดลงไปด้วย 1 คน ข้าพเจ้าได้รับหนังสือจากครูในโรงเรียนทุกคนที่จะบอกเล่าถึงประสบการณ์การทำงาน การศึกษา ความสามารถในเรื่องต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อบุตรที่เรียนอยู่ และให้ผู้ปกครองออกเสียงลงคะแนนว่า ไม่ต้องการครูคนไหน ซึ่งผลต้องทำให้ครู 1 คน ต้องพ้นหน้าที่ไปด้วย และครูที่ถูกคัดออกไป ก็พร้อมและยอมรับต่อการออกเสียงลงมติของผู้ปกครอง

8. **โรงเรียนที่สอนหนังสือ จะไม่มีอำนาจในการจัดซื้อจัดจ้างการนี้** เป็นหน้าที่ของเขตการศึกษา คุณครูในโรงเรียนจะมีหน้าที่สอนหนังสือเพียงอย่างเดียว จึงไม่มีการเรียกเก็บเงินค่าใช้จ่ายใด ๆ จากผู้ปกครอง (เรียนฟรี โดยที่ข้าพเจ้าไม่ต้องจ่ายเงินแม้แต่เซ็นต์เดียว) หากโรงเรียนต้องการวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในการเรียนการสอน โรงเรียนจะทำเรื่องแจ้งไปที่เขตการศึกษาเพื่อให้จัดการให้ตามที่ต้องการ

9. **รัฐโรงเรียนจะไม่ก่อกำแพงแบบทึบ แต่จะเป็นรั้วแบบเหล็กโปร่ง** ทำให้ผู้ปกครองที่ผ่านไปมาเห็นได้ ซึ่งจะไม่มีการให้นักเรียนไปแอบมั่วสุมกันได้แต่อย่างใด โรงเรียนจะกำหนดความรับผิดชอบแบบแบ่งแยกหน้าที่ กล่าวคือ โรงเรียนจะมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการรับตัวเด็กนักเรียน เช่น ช่วงเข้าโรงเรียน เวลา 07.30 – 08.30 น. มีอยู่วันหนึ่งพี่ชายข้าพเจ้าต้องรีบไปทำงานแต่เช้า จึงพาบุตรสาวข้าพเจ้าติดรถไปด้วยและไปส่งที่หน้าโรงเรียนเวลา 07.00 น. ผลปรากฏว่า มีหมายศาลมาที่บ้านสั่งให้ผู้ปกครองไปเสียค่าปรับและให้เข้ารับการอบรม ฐานความผิด คือ ปล่อยให้อายุต่ำกว่า 16 ปี อยู่คนเดียวโดยไม่มีผู้ปกครองอยู่ด้วย แม้ว่าจะอยู่หน้าโรงเรียนก็จริง แต่ประตูโรงเรียนยังไม่เปิดและในช่วงเวลาดังกล่าวก็ไม่ได้อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบของโรงเรียน ผู้ปกครองจึงต้องรับผิดชอบ

10. **การให้ที่บ้าน ในวันจันทร์จะมีการบ้านมาก** และเป็นการตรวจสอบว่า เด็กอยู่กับผู้ปกครองหรือไม่ เพราะการบ้านที่โรงเรียนสั่งให้บุตรสาวข้าพเจ้าไปทำมานั้นยากมาก โดยบุตรสาวคนโตและหลานข้าพเจ้าที่เรียน high school ต้องมาช่วยทำให้ ซึ่งบุตรสาวคนเล็กเล่าว่า คุณครูเรียกไปถามว่า มีใครช่วยทำหรือไม่ บุตรสาวข้าพเจ้าบอกคุณครูไปว่ามี คุณป้า คุณแม่ พี่สาว พี่ชาย ช่วยกันทำ ซึ่งมาทราบภายหลังว่าเป็นการตรวจสอบว่าเด็กอยู่กับผู้ปกครองหรือไม่ เพราะหากเด็กคนไหนที่ไม่ยอมทำการบ้านก็เท่ากับว่าเด็กคนนั้นไม่ได้อยู่กับผู้ปกครอง ครูก็จะแจ้งไปที่เจ้าหน้าที่และให้ไปดูที่บ้านเด็กคนนั้นว่าอยู่กับใคร ต่อจากนั้นมาการบ้านก็จะน้อยลงไปและในวันศุกร์จะไม่มีการบ้าน เพราะต้องการให้เด็กได้พักผ่อนอยู่กับผู้ปกครองอย่างมีความสุข”

จากคำบอกเล่าของลูกศิษย์คนหนึ่งที่กำลังศึกษาระดับปริญญาเอกกับผู้เขียน ทำให้เราเข้าใจได้มากขึ้นว่า กระบวนการของการให้การศึกษาทางการเมืองในสหรัฐอเมริกา ไม่ใช่กระบวนการเฉพาะการเรียนการสอนในชั้นเรียนเท่านั้น แต่มันเป็นกระบวนการในชีวิตจริงที่ใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันของนักเรียน รวมทั้งสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียน ผ่านกระบวนการอบรมกล่อมเกลากิจกรรมทั้งฝักรากลึกเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไปโดยปริยาย

ประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลงในปี ค.ศ. 1945 ด้วยความพ่ายแพ้ของประเทศเยอรมนี ทำให้ประเทศเยอรมนีต้องถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ทางด้านตะวันตกมี 3 เขตภายใต้การยึดครองของประเทศสัมพันธมิตร 3 ประเทศที่ชนะสงครามคือสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศสและถูกเรียกว่า “เยอรมันตะวันตก” (West Germany) ส่วนด้านตะวันออก อยู่ภายใต้การยึดครองของสหภาพโซเวียต เรียกว่า “เยอรมันตะวันออก” (East Germany)

สำหรับเยอรมันตะวันตก ในขณะที่กำลังจะร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กันนั้นผู้นำและนักวิชาการที่รอดชีวิตจากสงครามโลกครั้งที่สองได้ตั้งคำถามว่าเกิดอะไรขึ้นกับประชาธิปไตยของเยอรมัน เพราะ ฮิตเลอร์ นั้นมาจากการเลือกตั้งทำไมประชาธิปไตยของประเทศเยอรมันจึงก่อให้เกิดเผด็จการเบ็ดเสร็จอย่างฮิตเลอร์ขึ้นมาได้ ฮิตเลอร์ซึ่งก่อสงครามโลกครั้งที่สองที่คร่าชีวิตคนยุโรปไปกว่า 50 ล้านคนและฆ่าคนยิวมากกว่า 6 ล้านคนด้วยวิธีการอันโหดร้ายทารุณทั้งยังฆ่าคนเยอรมันที่ต่อต้านหรือสงสัยว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามไปมากกว่าสองแสนคนและในที่สุดทำให้ประเทศเยอรมันกลับต้องพินาศย่อยยับจนแทบสิ้นชาติเกิดขึ้นมาจากระบบประชาธิปไตยได้อย่างไร

พวกเขาได้ข้อสรุปว่าความหายนะของระบบประชาธิปไตยของเยอรมันนั้นมีที่มาจาก 2 สาเหตุคือ ประการที่หนึ่ง ระบบประชาธิปไตยของเยอรมันในตอนนั้นมีปัญหาเรื่อง การแบ่งแยกอำนาจ และการตรวจสอบถ่วงดุล ระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่ายบริหาร โดยเหตุที่ประเทศเยอรมันใช้ ระบบรัฐสภา ซึ่งมีจุดอ่อนคือการที่นายกรัฐมนตรีไม่ได้มาจากการเลือกตั้งโดยตรงแต่มาจากเสียงข้างมากของสภาทำให้นายกรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายบริหารสามารถครอบงำสภาซึ่งเป็นฝ่ายนิติบัญญัติได้ โดยมีเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการครอบงำสภาคือ พรรคการเมืองที่นายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้าพรรค และจากจุดอ่อนดังกล่าวนี้ฮิตเลอร์ซึ่งเป็นหัวหน้าพรรคนาซีที่ชนะการเลือกตั้งได้เสียงข้างมากในสภาไรชทาก (Reichstag - สภาผู้แทนราษฎรของประเทศเยอรมันในขณะนั้น) จึงสามารถครอบงำสภาไรชทากและใช้สภาไรชทากที่เป็นฝ่ายนิติบัญญัติออกกฎหมายให้อำนาจแก่ตนเองจนสามารถสถาปนาระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จขึ้นมาในที่สุด

ประการที่สอง ประเทศเยอรมันเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบไกเซอร์ (Kaiser แปลว่า จักรพรรดิ) มาเป็น ระบบประชาธิปไตยโดยที่ไม่ได้สร้าง “พลเมือง” ฮิตเลอร์ที่มาจากการเลือกตั้งจึงกลายเป็นผู้ปกครองที่มาแทนที่ไกเซอร์ โดยสังคมเยอรมันยังเป็นสังคมแนวตั้ง แบบอำนาจนิยม เหมือนในสมัยไกเซอร์ คนเยอรมันในตอนนั้นจึงยอมรับในอำนาจของฮิตเลอร์ และเชื่อฟังฮิตเลอร์จนกระทั่งยอมให้ฮิตเลอร์นำพาตนเองและประเทศชาติไปสู่หายนะในที่สุด

ผู้นำและนักวิชาการของเยอรมันตะวันตกจึงได้ใช้บทเรียนในสมัยฮิตเลอร์ร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมา โดยตัดสินใจที่จะใช้ ระบบรัฐสภาต่อไป แต่ได้แก้ไขจุดอ่อนของระบบรัฐสภาที่เคยมีในสมัยฮิตเลอร์โดยการทำให้ฝ่ายนิติบัญญัติเป็นอิสระจากรัฐบาลเพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรสามารถตรวจสอบถ่วงดุลรัฐบาลได้ไม่ถูกรัฐบาลใช้พรรคการเมืองมาครอบงำอีกต่อไป ซึ่งประเทศเยอรมันตะวันตกทำได้สำเร็จ รัฐธรรมนูญนี้ประกาศใช้ในปี ค.ศ. 1949 และทำให้ประเทศเยอรมันไม่เกิดเผด็จการที่มาจากการเลือกตั้งอีกเลยพร้อมกับมีระบบรัฐสภาที่มีทั้ง เสถียรภาพ และประสิทธิภาพมาจนกระทั่งทุกวันนี้ รัฐธรรมนูญฉบับนี้มีชื่อว่า Grundgesetz

ซึ่งแปลว่า กฎหมายพื้นฐาน หรือ basic law เพราะเดิมผู้ร่างรัฐธรรมนูญของเยอรมันตะวันตกตั้งใจจะใช้เป็นการชั่วคราวจนกว่าประเทศเยอรมันจะรวมกันได้อีกครั้งเท่านั้นแต่เมื่อถึงเวลาที่ประเทศเยอรมันกลับมา รวมกันอีกครั้งจริง ๆ ในปี ค.ศ.1990 โดยประเทศเยอรมันตะวันออกหรือ East Germany ซึ่งเป็นเขตยึดครอง ของสหภาพโซเวียต ได้เข้ามารวมกับประเทศเยอรมันตะวันตกประเทศเยอรมันตัดสินใจใช้กฎหมายพื้นฐาน ฉบับนี้เป็นรัฐธรรมนูญต่อเนื่องมาจนทุกวันนี้ (Parinya Tevanaroumitkul 2012, 12)

พร้อม ๆ กับการจัดทำรัฐธรรมนูญที่มีการตรวจสอบถ่วงดุลระหว่างอำนาจประเทศเยอรมันตะวันตกได้ ดำเนินการให้มี “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” เพื่อเปลี่ยนแปลงประชาชนชาวเยอรมันให้เป็น “พลเมือง” โดย ปฏิรูประบบการศึกษาให้เป็น “การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ให้เป็นพลเมืองโดยเริ่มต้น ตั้งแต่ชั้นอนุบาลพร้อมกับจัดให้มีการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองให้กับผู้ใหญ่ ทั้งยังได้มีการปฏิรูปสื่อมวลชน ทั้งโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ให้สามารถเสนอข่าวสารได้โดยเป็นอิสระจากรัฐบาลและส่งเสริมให้พรรค การเมืองรวมถึงองค์กรภาคประชาชนต่าง ๆ ทำหน้าที่ให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการเมืองด้วย ประเทศ เยอรมันทำได้สำเร็จโดยใช้เวลาเพียงประมาณ 15 ปีเท่านั้น – คือตั้งแต่เด็กเริ่มเรียนอนุบาลจนจบมัธยมปลาย – และทำให้ประเทศเยอรมันมีประชาธิปไตยที่มั่นคงมาจนทุกวันนี้ (Parinya Tevanaroumitkul 2012, 12)

ในอดีตก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง อาจกล่าวได้ว่าคนเยอรมันมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่เอื้ออำนวย ต่อการเมืองการปกครองแบบเผด็จการ กล่าวคือ การที่ประชาชนชาวเยอรมันมักนิยมผู้นำทางการเมืองที่มีความ เข้มแข็งเด็ดขาดที่สามารถสร้างรัฐชาติอันยิ่งใหญ่โดยไม่จำเป็นต้องให้ความสำคัญแก่สิทธิเสรีภาพความ เสมอภาคของคนในสังคม อย่างไรก็ตาม ผลจากสงครามโลกครั้งที่สอง ระบอบนาซีและอดอล์ฟ ฮิตเลอร์ได้ นำพาประเทศเยอรมนีพ่ายแพ้และบอบช้ำจากสงครามมหาโหด แต่ชาวเยอรมันก็ไม่เคยท้อถอย พวกเขาได้ พลิกวิกฤติเป็นโอกาส โดยการสร้างชาติใหม่ด้วยการสร้างคนใหม่และสังคมใหม่ภายใต้วัฒนธรรมทางการเมือง แบบใหม่

ประเทศเยอรมนี ผู้บริหารประเทศยุคใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่สองมีความเชื่อว่ารบอบ ประชาธิปไตยต้องมาจากนักประชาธิปไตย จึงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความรู้ทางการเมือง โดยต้องการ ปลุกฝังตั้งแต่เป็นเยาวชนให้เข้าใจความเป็นพลเมือง อาทิ การมีส่วนร่วมทางการเมือง (political participation) การมีจิตสาธารณะ (civic engagement) และการมีความรับผิดชอบทางการเมือง (social responsibility) ซึ่ง

การที่พลเมืองจะแสดงออกถึงบทบาทเหล่านี้ได้ จะต้องมีการศึกษาความรู้ความเข้าใจทางการเมือง มีความเสมอภาค รักในความยุติธรรม มีเสรีภาพในการแสดงออกเพื่อประโยชน์ของปัจเจกชนส่วนรวม

เยอรมนีมีการสอนและฝึกฝนคนให้เป็น “พลเมือง” ในระบอบประชาธิปไตยโดยเริ่มสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ชั้นประถมศึกษาและต่อเนื่องไปจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับมหาวิทยาลัย โดยสิ่งแรกที่เด็กจะต้องเรียนในโรงเรียนอนุบาล ก็คือ เมื่อมีความขัดแย้งหรือการทะเลาะวิวาทกัน ห้ามใช้กำลัง เมื่อมีการทะเลาะกัน ครูจะจับแยกคู่อริออกจากกันทันที และจะให้เรียนรู้กติกาพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามระบอบประชาธิปไตย คือ ถ้าขัดแย้งห้ามใช้ความรุนแรง จากนั้นเมื่อนักเรียนขึ้นชั้นประถมศึกษา เด็กจะเรียนรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่กำกับการใช้สิทธิเสรีภาพ โดยจะถูกฝึกฝนให้มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสังคม สังคมจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็อยู่ที่การกระทำของคนในสังคม เด็กนักเรียนในเยอรมนีจะได้รับการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง จึงมีสิทธิเสรีภาพมากขึ้นตามวัยที่สูงขึ้น พร้อมกับมีความรับผิดชอบมากขึ้นตามไปด้วย และไม่ใช่เรียนรู้เพื่อการแข่งขัน (competition) แต่จะต้องเรียนรู้เรื่องการประนีประนอม (compromise) และการทำงานร่วมกับผู้อื่น (cooperation) เพราะประชาธิปไตยคือการอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องสอนให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ที่จะแก้ไขความขัดแย้ง เรียนรู้ที่จะเจรจาตกลงกัน และเรียนรู้ที่จะทำงานและอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น (Kittachet Krivart et al. 2016, 55-56)

นอกจากนั้นเครื่องมือหรือวิธีการที่เยอรมนีใช้ในการสร้างจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองให้แก่เด็กนักเรียน ก็คือการให้นักเรียนได้มีโอกาสออกไปสัมผัสกับปัญหาต่างๆของชุมชนที่อยู่รอบ ๆ โรงเรียน และให้ตั้งคำถามว่าได้พบเห็นปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจะมีการใช้กระบวนการกลุ่มในการทำให้เกิดการถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา สาเหตุแห่งปัญหา ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาดังกล่าว และช่วยกันพิจารณาหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหานั้น และจัดทำเป็นข้อเสนอโครงการของกลุ่มในการแก้ไขปัญหา โดยคุณครูจะทำหน้าที่ให้คำแนะนำและคำปรึกษาในการจัดทำโครงการให้เหมาะสมกับระดับอายุและชั้นเรียน วิธีการเหล่านี้จะช่วยทำให้เด็กนักเรียนเริ่มมองออกไปจากตนเองไปสู่คนอื่น ๆ ได้สัมผัสกับความเป็นจริงที่อยู่รอบๆตัว เห็นตนเองเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาและเชื่อมโยงตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยกระบวนการกลุ่มจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะยอมรับความแตกต่าง เคารพสิทธิเสรีภาพของตนเองและผู้อื่น และรู้จักการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น และเมื่อมีการลงมือปฏิบัติก็จะทำให้เกิดจิตสำนึกที่จะเป็นส่วนหนึ่งของ

สังคมและพัฒนาไปสู่การเป็น “พลเมือง” โดยวิธีการเหล่านี้จะเริ่มใช้กับเด็กนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาตอนปลายหรือมัธยมศึกษาตอนต้น

สำหรับเด็กนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษา นอกจากจะต้องเรียนรู้วิธีการที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ก็จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวทางการเมืองการปกครองอย่างจริงจัง โดยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จะศึกษาเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และประวัติศาสตร์ทางการเมือง ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจะศึกษาเรื่องรัฐธรรมนูญ และการปกครองโดยหลักกฎหมาย ศึกษาการแบ่งแยกอำนาจระหว่างองค์กรนิติบัญญัติ บริหารและตุลาการ การตรวจสอบถ่วงดุลในระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งศึกษาทำความเข้าใจระบบการเมือง และการเลือกตั้งในเยอรมนี เด็กนักเรียนที่สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อมีอายุครบ 18 ปีก็จะมีสิทธิในการเลือกตั้ง ดังนั้นประชาชนที่ได้รับการฝึกฝนให้มีความเป็นพลเมืองตั้งแต่เด็กๆ จึงมักจะยอมรับในความแตกต่าง และการเคารพสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น และพร้อมที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยอย่างเต็มตัว (Kittachet Krivart et al. 2016, 55-56)

นอกจากการศึกษาทางการเมืองในสถาบันการศึกษาแล้ว ในเยอรมนียังมีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองนอกกระบวนการศึกษาอีกด้วย โดยมากเป็นการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ผู้ใหญ่ (adult civic education) โดยการส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน หรือองค์กรภาคประชาสังคม รวมทั้งพรรคการเมืองได้มีบทบาทอย่างเต็มที่ในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนทั่วไป

การให้การศึกษาทางการเมืองและการเสริมสร้างความรู้ทางการเมืองที่เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยแก่พลเมืองชาวเยอรมันเพื่อเป็นการอบรมกล่อมเกลາทางการเมือง (political socialization) ในรูปแบบใหม่ และปลูกฝังจนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ที่เอื้ออำนวยต่อระบอบประชาธิปไตยในที่สุด การให้การศึกษาทางการเมืองดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลเยอรมนีทุกสมัยเท่านั้น แนวทางปฏิบัติไม่ใช่ภารกิจของสถาบันการศึกษาตามลำพัง แต่เป็นภารกิจขององค์กรทุกภาคส่วนในสังคม นอกเหนือจากนั้น พรรคการเมืองของเยอรมนียังจัดตั้งมูลนิธิให้เป็นองค์กรสำคัญในการทำหน้าที่ยังการศึกษาทางการเมืองและเสริมสร้างความรู้ทางการเมืองอย่างต่อเนื่องและมีอิสระในการดำเนินการแยกจากพรรคการเมือง โดยมีงบประมาณสนับสนุนที่พอเพียงอีกด้วย

มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อของนายกรัฐมนตรีคนแรกของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นศูนย์การศึกษาทางการเมืองสังกัดพรรคคริสเตียนเดโมแครต (the Christian Democrat Union of Germany: CDU) ตั้งแต่ปี ค.ศ.1957 โดยครั้งแรกมีเยาวชนเข้ารับการฝึกอบรม 47 คน ต่อมาสิบปีให้หลังในปี ค.ศ.1966 มีเพิ่มขึ้นเป็น 23,000 คน จนถึงปัจจุบันนี้ทางมูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์มีโครงการตลอดทุกสัปดาห์ทั้งปีประมาณ 2,000 โครงการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการประชุม สัมมนา เสวนา การประชุมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งทัศนศึกษาสำหรับเยาวชน ผู้ใหญ่ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพตามความเหมาะสม ซึ่งมีผู้เข้าร่วมโครงการทุกโครงการแล้วประมาณปีละแสนคน

สำหรับงบประมาณในการบริหารจัดการมูลนิธิได้จากพรรคคริสเตียนเดโมแครต หรือ CDU ซึ่งก็คืองบประมาณของรัฐหรือภาษีอากรของประชาชน ซึ่งทุกพรรคการเมืองของเยอรมนีจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐ และมีมูลนิธิภายใต้การสนับสนุนของตนเพื่อทำหน้าที่ให้การศึกษาและเสริมสร้างความรู้ทางการเมืองแก่ประชาชนด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลาย

อย่างไรก็ดีควรเข้าใจด้วยว่าแม้เงินงบประมาณจะได้รับการจัดสรรจากพรรคการเมือง แต่พรรคการเมืองก็ไม่มีอำนาจครอบงำใด ๆ ต่อมูลนิธิในสังกัด และไม่มีสิทธิที่จะทำได้ด้วยข้อห้ามของมูลนิธิ ข้อห้ามของพรรคการเมืองที่รองรับโดยกฎหมายของประเทศ ขณะเดียวกันการใช้จ่ายงบประมาณก็ต้องถูกตรวจสอบโดยหน่วยงานของรัฐ และยังถูกตรวจสอบติดตามโดยประชาชนชาวเยอรมันอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 ในประเทศไทย ประชาชนชาวเยอรมันจำนวนมากได้ประท้วงไปที่มูลนิธิคอนราด อาเดนาวร์ที่กรุงบอนน์ให้งดความช่วยเหลือโครงการในประเทศไทย ด้วยเหตุที่ทหารได้ใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมและเป็นข่าวไปทั่วโลก (Thippaphon Tantisunthon 2010, 7)

จะเห็นได้ว่ากระบวนการให้การศึกษาหรือความรู้ทางการเมืองของเยอรมนีเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างถูกต้องทั้งการศึกษาในระบบควบคู่ไปกับการศึกษานอกระบบ รวมทั้งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งต้องมียุทธศาสตร์ทางสังคมเข้ามาร่วมกันทำหน้าที่ โดยรัฐต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนอย่างพอเพียง ไม่ใช่ทิ้งภาระไว้แก่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะทำให้ไม่สามารถส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทรงพลังเพียงพอ อีกทั้งยังจะช่วยทำให้เกิดการคิด การปฏิบัติตน การใช้ชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยให้เกิดการแผ่ขยายไปทั่วทุกกลุ่ม ทั้งเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ทั่วประเทศ ไม่ใช่การสอน

ประชาธิปไตยในโรงเรียนที่มักเข้าใจเฉพาะเรื่องของการเลือกตั้งหรือการไปหย่อนบัตรใช้สิทธิเลือกตั้งแต่เพียงประการเดียว

แนวคิดในการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนของมูลนิธิคอนราด อเดนาว์จะต้องดำเนินการ 2 เรื่องควบคู่กัน คือ เรื่องการเมือง (politics) และการศึกษา (education) ความเข้าใจในสองเรื่องนี้จะต้องควบคู่ไปพร้อมๆกันในการสร้างสังคมประชาธิปไตย

ดร.เวอร์เนอร์ บลูเมนทอล (Dr. Werner Blumenthal) หัวหน้าศูนย์ศึกษา (Head of Education Centres) ของมูลนิธิคอนราด อเดนาว์ ซึ่งมีอยู่หลายศูนย์ในประเทศเยอรมนีและอิตาลีกล่าวว่า การเมืองและการศึกษาต้องไปพร้อม ๆ กัน เพราะจะได้เข้าใจประชาธิปไตยตั้งแต่เด็ก เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (mutual understanding) ทั้งเรื่องการเมืองและการศึกษาทั่วไป การศึกษามีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่ให้เกิดการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุที่"มนุษย์ไม่ได้มีชนชาติประชาธิปไตยมาตั้งแต่เกิด เขาจึงไม่ได้เกิดมาเพื่อเป็นนักประชาธิปไตย นักประชาธิปไตยจึงต้องถูกสร้างขึ้น" ด้วยวิธีการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง (citizenship) โดยเน้นที่เนื้อหาสาระในการส่งเสริมคุณค่าประชาธิปไตย ให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับสังคมและกฎหมาย การส่งเสริมกิจกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการให้ความรู้ทางการเมือง ปลูกฝังทัศนคติการวิพากษ์วิจารณ์ และการมีความคิดเห็นของตนเอง (Thippaphon Tantisunthon 2010, 5-6)

ดร.บลูเมนทอล กล่าวว่าการศึกษาเพื่อสร้างพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ต้องการการฟุ้งเฟ้อใจใส่เลี้ยงดูให้เติบโตไม่สิ้นสุด เป็นการสร้างระบบการเรียนรู้ใหม่ (re-education) ที่มองด้านบวกหรือมองโลกในแง่ดีมีความหวัง (optimistic) ซึ่งสามารถดำเนินการได้โดยระบบโรงเรียน และการศึกษานอกระบบที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง และโดยปกติแล้วรัฐบาลจะไม่ดำเนินการเองโดยตรงทั้งหมด แต่จะกระจายความรับผิดชอบไปที่องค์กรทางการเมือง อาทิ พรรคการเมือง มูลนิธิทางการเมือง และองค์กรที่ไม่แสวงผลกำไรให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการทางด้านนี้อย่างเต็มที่ ตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น

หากเราเปรียบเทียบประสบการณ์ของเยอรมนีกับประเทศต่างๆทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยก็ไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก กล่าวคือการให้การศึกษาสมัยเก่าเป็นการศึกษาที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายรับเพียงฝ่ายเดียว ส่วนผู้สอนคือ

ผู้ให้ความรู้ความกระจ่างแต่ฝ่ายเดียวเช่นกัน ทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสบรรลุนิติภาวะทางความคิด ผู้เรียนไม่สามารถแยกแยะความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ ตรงกันข้าม การศึกษาสมัยใหม่โดยเฉพาะการให้การศึกษาทางการเมืองแก่พลเมือง เป็นการสร้างความรู้ความสามารถของพลเมืองในการวิพากษ์วิจารณ์ อันเป็นการปลดปล่อยอิสรภาพทางความคิดให้กับทุกคน โดยเฉพาะคนด้อยโอกาสทางสังคม เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่พิเศษแตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้คนไม่เฉื่อยชาทางการเมือง ไม่ปล่อยให้การเมืองตกอยู่ในมือของนักการเมืองแต่เพียงกลุ่มเดียว การเมืองจึงเป็นเรื่องของทั้งปัจเจกบุคคลและเป็นเรื่องส่วนรวมในคราวเดียวกัน เป็นเรื่องของความรับผิดชอบร่วมกันของคนในสังคม (Thippaphon Tantisunthon 2010, 6-7)

ตัวอย่างของประเทศเยอรมนีที่สามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางการเมือง โดยผ่านกระบวนการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองและการให้การศึกษาและการเสริมสร้างความรู้ทางการเมืองแก่พลเมืองจนประสบความสำเร็จ เยอรมนีจึงกลายเป็นประเทศที่มีความก้าวหน้าทั้งเรื่องการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม วัฒนธรรมมากที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง ซึ่งประเทศไทยควรใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยใช้การศึกษานอกระบบประสานกับการศึกษาในระบบโดยผ่านโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ควบคู่ไปด้วย

ประเทศญี่ปุ่น

กรณีของประเทศญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้รับการจัดอันดับด้านความเป็นประชาธิปไตย (democracy ranking) เป็นอันดับที่ 20 ของโลกในปี ค.ศ.2013 ซึ่งนับเป็นหนึ่งในประเทศประชาธิปไตยในฝั่งเอเชียเพียงไม่กี่ประเทศที่ได้รับการประเมินอยู่ในอันดับต้นๆของโลก (Kittachet Krivart et al. 2016, 60)

การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของญี่ปุ่นอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสองกระทรวงหลัก คือ กระทรวงสาธารณสุข แรงงานและสวัสดิการ และกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ กีฬาและเทคโนโลยี โดยรัฐบาลญี่ปุ่นมีการกำหนดแผนนโยบายการพัฒนาเด็กและเยาวชนขึ้นในปี ค.ศ. 2003 โดยเน้นหลักการสำคัญ 4 ประการ สำหรับการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองของญี่ปุ่น ได้แก่ (1) สนับสนุนความเป็นอิสระทางสังคม (2) สนับสนุนให้เยาวชนได้รับประสบการณ์ตามความต้องการของแต่ละบุคคล (3) ปรับเปลี่ยนมุมมองของเยาวชนในฐานะสมาชิกที่กระตือรือร้นของสังคม (4) กระตุ้นให้เกิดบรรยากาศที่เป็นอิสระและมีการอภิปรายอย่างกว้างขวางในสังคม

ในปี ค.ศ.2006 มีการปฏิรูปพระราชบัญญัติการศึกษาขั้นพื้นฐานของญี่ปุ่น โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาพลเมืองของประเทศให้เป็นผู้มีจิตสาธารณะ มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรมและมีความยึดมั่นผูกพันต่อชุมชนท้องถิ่นของตน โดยไม่ได้มีการกล่าวอ้างว่าเป็นทักษะการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Literacy) แต่อย่างใด

กระทรวงศึกษาธิการจะดูแลนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยรวมของประเทศ การจัดการศึกษาในระบบมีรูปแบบ 6-3-3-4 กล่าวคือการศึกษาในระดับประถมศึกษากำหนดไว้ 6 ปี ต่อจากนั้นเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายระดับละ 3 ปี และระดับอุดมศึกษาในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยอีก 4 ปีในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนทุกคนต้องเรียนวิชาบังคับตามหลักสูตร จำนวน 8 รายวิชา ในจำนวนดังกล่าวมีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความเป็นพลเมืองอยู่สองกระบวนวิชา คือ ศีลธรรม (moral education) และสังคมศึกษา ในกระบวนวิชาสังคมศึกษามีรายวิชาที่กำหนดในหลักสูตร 3 รายวิชา ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย กระบวนวิชาสังคมศึกษากำหนดให้นักเรียนต้องเรียนในสองรายวิชา คือ ประวัติศาสตร์ และหน้าที่พลเมือง สาระสำคัญของวิชาประวัติศาสตร์ คือ ประวัติศาสตร์โลก และประวัติศาสตร์ประเทศญี่ปุ่น กรณีของวิชาหน้าที่พลเมือง นักเรียนต้องเรียนวิชาสังคมร่วมสมัย (contemporary society) จริยศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์การเมือง

เป้าหมายสำคัญของวิชาสังคมศึกษาเพื่อนำประเด็นที่สังคมให้ความสนใจมาทำการศึกษา เพื่อเป็นการเรียนรู้สังคมในแง่มุมต่างๆโดยอาศัยวิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการอบรมบ่มเพาะความรู้ความเข้าใจและความรักที่มีต่อประเทศ ปลุกฝังพื้นฐานของความเป็นพลเมือง การสร้างสรรค์ระบอบประชาธิปไตย และสันติภาพท่ามกลางความหลากหลายทางเชื้อชาติ โดยเนื้อหาของวิชาสังคมศึกษาจะเน้นให้นักเรียนมีความรู้อย่างลึกซึ้งในเรื่องสิทธิมนุษยชน ประชาธิปไตย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Kittachet Krivart et al 2016, 61)

ประเด็นที่น่าสนใจและอาจเป็นประเด็นที่สะท้อนอัตลักษณ์ของความเป็นญี่ปุ่นและการสำนึกในความเป็นชาติ คือ การกำหนดเป้าหมายของการศึกษาในกระบวนวิชาสังคมศึกษาไว้อย่างชัดเจนว่าการเรียนการสอนต้องมุ่งเน้นให้นักเรียน (1) มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับประเทศของตนเองและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ (2) ปลุกฝังความรู้พื้นฐานที่จำเป็นที่นักเรียนควรจะต้องรู้ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ และ (3) พัฒนาทักษะความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและคุณค่าของสังคมประชาธิปไตยและของประเทศที่สงบสุขร่มเย็น

นอกเหนือจากข้อสังเกตของความเป็นญี่ปุ่นดังกล่าวแล้ว การกำหนดให้นักเรียนได้เรียนวิชาศีลธรรมโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ ปลูกฝังให้นักเรียนรู้คุณค่าของชีวิตด้วยการเคารพผู้อื่น และเคารพธรรมชาติ ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถแสดงความคิดเห็น ประเมิน และกระทำการใด ๆ ได้ในฐานะสมาชิกของสังคม และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองกระทำ สุดท้าย การสร้างเสริมให้นักเรียนเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยจริยธรรมและคุณธรรม (Otsu 2000, 53-62)

นอกจากวิชาทางด้านจริยศึกษาแล้ว การจัดการเรียนการสอนยังมีกิจกรรมพิเศษ (special activities) แก่นักเรียนอีกด้วย ซึ่งเป็นวิชาที่เรียนผ่านประสบการณ์และการลงมือดำเนินกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้น (active learning) เพื่อส่งเสริมกระบวนการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง โดยมีกิจกรรมย่อย 3 ประการ ได้แก่ กิจกรรมภายในชั้นเรียน (class activities) กิจกรรมสภานักเรียน (student council activities) และกิจกรรมของโรงเรียน (school events) การจัดกิจกรรมทั้งหมดต้องดำเนินการโดยอาศัยความร่วมมือกับครอบครัวและสมาชิกในชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมและศีลธรรมและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ (Kittachet Krivart et al. 2016, 62)

กล่าวโดยสรุป นักเรียนส่วนใหญ่แทบทั้งหมดของญี่ปุ่นได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา เนื่องจากผู้วางระบบการศึกษาของญี่ปุ่นพิจารณาว่ากระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจหลักของการสร้างความเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้นนั่นเอง

แนวทางการศึกษาทางการเมืองที่เหมาะสมในประเทศไทย

การให้การศึกษาในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยและการเสริมสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยของประเทศไทยเรายังมีความอ่อนแอเป็นอย่างยิ่ง อันเนื่องมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจของบรรดานักการศึกษาที่มีบทบาทในกระทรวงศึกษาธิการและการสนับสนุนทางด้านนโยบายของรัฐบาลชุดต่าง ๆ ที่ผ่านมา

เราจะเห็นได้ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนก็ดี กระบวนการเรียนการสอนของครูและนักเรียนก็ดี ตลอดจนการสร้างแบบแผนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนก็ดี ยังไม่ได้รับการปฏิรูปหรือรณรงค์อย่างจริงจัง ทำให้โอกาสในสร้างเด็กและเยาวชนให้เป็นพลเมืองที่มีความรู้ความเข้าใจในการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยต้องสูญเสียโอกาสไปอย่างน่าเสียดาย

อย่างไรก็ตาม ในโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างบางโรงเรียน หรือองค์กรหน่วยงานภาคประชาสังคม บางหน่วยงานได้มองเห็นความสำคัญของการให้การศึกษาทางการเมือง ซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างการสร้างแบบแผนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยในโรงเรียนหรือองค์กรสถาบันการศึกษาอาทิ การจัดโปรแกรมการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนในโรงเรียนหมู่บ้านเด็กซึ่งเป็นโรงเรียนนวัตกรรมในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 บริเวณริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย ตำบลท่าเสา อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้และฝึกปฏิบัติจนเกิดเป็นทักษะทางประชาธิปไตย สามารถปฏิบัติตนในสังคมได้อย่างถูกต้องไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้น โปรแกรมการสอนมุ่งเน้นที่กระบวนการ 3 Cs ดังนี้

1. Commitments เป็นเงื่อนไข หรือข้อผูกมัดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันตลอดเวลา ดังนั้น การจัดการศึกษาจะบรรลุวัตถุประสงค์ได้ต้องมีให้เกิดช่องว่างระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงถือเป็นปัญหาที่ทางโรงเรียนต้องรับผิดชอบด้วย เมื่อใดก็ตามถ้าโรงเรียนกับชุมชนไม่ร่วมมือกันแล้วก็จะทำให้เกิดช่องว่าง ซึ่งเปรียบเสมือน “divorce between knowledge and social action” (“การหย่าร้างกับระหว่างความรู้กับการกระทำในสังคม”) ดังที่ จอห์น ดิวอี้ ได้กล่าวไว้ กิจกรรมที่จัดในขั้นนี้คือ

1.1 จูงใจให้นักเรียนเห็นว่าสังคมหรือชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ต้องการความร่วมมือในการแก้ไข ปัญหา และปรับปรุงชุมชนให้น่าอยู่ ดังนั้นจึงควรให้นักเรียนศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาจใช้วิธีการ สังเกต สัมภาษณ์ หรือจากการอ่านสื่อต่าง ๆ ครูต้องให้นักเรียนเข้าใจว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นเกี่ยวข้องกับนักเรียน หากไม่ร่วมมือกันแก้ไขต่อไป นักเรียนอาจอยู่ไม่ได้ หรืออยู่ได้แต่ไม่มีความสุข

1.2 จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้พบปะกับผู้บริหารชุมชนเพื่อขอความรู้ และเพื่อให้นักเรียนมีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น

2. Capacity สอนให้นักเรียนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถเรื่องประชาธิปไตย และความเป็นพลเมืองของสังคม อาทิ การเคารพและสำนึกในคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตระหนักในความเสมอภาคของความเป็นมนุษย์ เคารพในความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรม ยึดหลักการอดทนอดกลั้นต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง การเคารพสิทธิ เสรีภาพและกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม ตลอดจนทั้งการรู้จักมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ดังนั้นกิจกรรมที่จัดจึงเป็นการให้นักเรียนเรียนรู้ในทักษะทางประชาธิปไตย ได้แก่ การเลือกตัวแทน การให้ความเคารพหลักเสียงข้างมากและคำนึงถึงสิทธิของเสียงข้างน้อย การยึดมั่นในหลักเหตุผล เป็นต้น ด้วยการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

2.1 ให้นักเรียนได้พบโลกแห่งความเป็นจริง โดยจัดกิจกรรมพัฒนาสังคมให้นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเหล่านั้นกับบุคคลในชุมชน โดยอยู่ภายใต้คำแนะนำของครู

2.2 จัดสถานการณ์จำลองในโรงเรียนให้นักเรียนฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับทักษะประชาธิปไตยเพื่อฝึกให้นักเรียนมีความเป็นพลเมืองตั้งแต่อยู่ในโรงเรียน

3. Connection สอนให้นักเรียนเห็นความสัมพันธ์ หรือความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่บุคคลได้ทำสิ่งที่มีคุณค่าให้เกิดประโยชน์แก่สังคมไว้ และบุคคลในชุมชนก็ได้ทำประโยชน์ให้กับโรงเรียน กิจกรรมที่จัดจึงควรมุ่งเน้นให้นักเรียนได้รู้จัก และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

3.1 จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้บุคคลในชุมชนที่ทำประโยชน์ให้กับสถานศึกษา และบุคคลในสถานศึกษาได้ทำประโยชน์แก่ชุมชน

3.2 จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เห็นตัวอย่าง และรูปแบบของการปฏิบัติของบุคคลในอดีตและปัจจุบันที่สร้างสรรค์ชุมชนในสังคมให้พัฒนาไปตามจุดหมาย

กล่าวโดยสรุปโปรแกรมการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนมุ่งเน้นการพัฒนา 3Cs คือ Commitments ให้นักเรียนศึกษาปัญหาสังคมที่เกี่ยวข้องกับตนเอง Capacity พัฒนาทักษะของการเป็นประชาธิปไตยเพื่อความเป็นพลเมืองดี และ Connection เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน ที่สร้างไว้ให้นักเรียนเข้าใจและเห็นตัวอย่างเพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดคุณค่าอันเป็นประโยชน์ต่อไป

สรุป

จากที่ได้ยกเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้เพื่อชี้ให้เห็นความสำคัญของการให้การศึกษาทางการเมืองและการเสริมสร้างความรู้ทางการเมืองแก่พลเมืองทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษาที่มีความจำเป็นต้องทำควบคู่กันไป เพราะในระบบการศึกษามุ่งเน้นกลุ่มเป้าหมายที่เด็กและเยาวชน ส่วนนอกระบบการศึกษามุ่งกลุ่มเป้าหมายทั้งเด็ก เยาวชนและประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ก็จะช่วยในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไปพร้อม ๆ กับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะนำไปสู่การเสริมสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย และความเข้าใจในหลักการ กระบวนการ ตลอดจนพฤติกรรมภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยในที่สุด

References

- Chai-anan Samudavanija, and Jorg M. Frohlich. 1990. **Kansueksa Thang Kanmueang: Naeokhit Lae Withikan Chatkan**. [Political Education: Concept and Methods of Management]. Bangkok: Institute of Public Policy Studies. (in Thai)
- Hahn, Carole L. 1999. "Challenges to Civic Education in the United States." In **Civic Education Across Countries: Twenty-Four National Case Studies from the IEA Civic Education Project**, edited by Judith Torney-Purta, John Schwill and Jo-Ann Amadeo. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.
- Kittachet Krivart, Anujit Chinnasarn, Chalerm Gerdmoli, Sakun Wongkalasin, Chaiwat Ranglek, and Arpaporn Sookhom. 2016. **Kansueksa Rupbaep Kan Hai Kansueksa Thang Kanmueang Phuea Sang Khwam Pen Phonlamueang Civic education) Nai Rabop Prachathippatai An Mi Phramahakasat Song Pen Pramuk**. [A Study of the Form of Civic Education for Democratic Government with a Monarch as Head of State]. Bangkok: Civil Political Development Fund, Office of Political Development Council, King Prajadhipok's Institute. (in Thai)
- Manat Suwan, Kangsadal Kanokhong, and Surasing Saengsode. 2016. **Rupbaep Kan Hai Kansueksa Thang Kanmueang Phuea Sang Khwam Pen Phonlamueang Nai Rabop Prachathippatai An Mi Phramahakasatri Song Pen Pramuk: Sueksa Korani Changwat Chiang Mai**. [A Study of the Form of Civic Education for a Democratic System with a Monarch as Head of State: A Case of Chiang Mai Province]. Bangkok: Civil Political Development Fund, Office of Political Development Council, King Prajadhipok's Institute. (in Thai)
- Matto, Elizabeth C., Alison Rios Millett McCartney, Elizabeth A. Bennion, and Dick Simpson. 2017. **Teaching Civic Engagement Across the Disciplines**. Washington DC: The American Political Science Association.
- Otsu , Kazuko, 2000. "Civic Education in Japan: Values Promotion in the School Curriculum" **Asia Pacific Journal of Education** 20(1): 53-62.

- Parinya Tevanaroumitkul. 2012. **Kansueksa Phuea Sang Phonlamueang (Civic Education)**. [Civic Education]. Bangkok: Nanmeebooks Publications. (in Thai)
- Thippaphon Tantisunthon. 2010. "Pai Du Civic Education Thi Yoeraman." [Where I Went to See Civic Education in Germany]. **Patirup Kanmueang-Krachai Amnat**. [Political Reform-Decentralization] Institute of Public Policy Studies, Monthly Newsletter Edison Press Products Ltd. Bangken Bangkok, July: 5-7.